

Prof. A. V. KOUTS, Univerzitet u Notingemu, Engleska

MARKSISTI, RADIKALI I SADAŠNJA »KRIZA« ORTODOKSNE EKONOMIJE

Svoje izlaganje počeu priznanjem da nijesam ekspert za marksističko-lenjinističku ekonomiju. Međutim, ja pretpostavljam da ću ponuditi neke lične impresije o postojećem statusu i perspektivama marksističke ekonomije u nekim zapadnim kapitalističkim zemljama koje prilično dobro poznajem — naročito SAD i Britaniju. U svjetlu skorašnje takozvane »krize« u ortodoksnoj (tj. neoklasičnoj, kejnzijanskoj i monetarističkoj) ekonomskoj misli. Ja smatram da je moj status ovdje više u smislu pridodatog, ali ne neutralnog posmatrača nego aktivnog učesnika, zbog toga što sam ekonomski historičar koji se specijalizuje za ekonomsku istoriju i sociologiju a ne čovjek koji se bavi praktičnim ekonomskim problemima. Što se tiče ovog problema, moje simpatije su blago heterogene i relativističke, ali ne marksističke.

Izgleda da su samo ekonomski historičari dobro upoznati sa kritičkim napadima na ortodoksnu ekonomiju. Osnovna je karakteristika historičara u tome što se više bave ponavljanjem starih dobro poznatih argumenata, optužbi i epiteta nego prezentacijom novih nalaza, koncepata i teorija.

U onim relativno rijetkim prilikama kada se interes pojedinaca pojavljuje kao rezultat nečega što na prvi pogled izgleda kao svjež pristup, nov metod ili filozofija, obično se desi poslije pažljivijeg posmatranja, da se radi uglavnom o starim poznanicima u novom i nedovoljno poznatom ruhu, mijenjaju se terminološki, epistemološki, konceptualni i teorijski oblici; ali tretirani problem uglavnom ostaje isti.

Ovo ističem iz prostog razloga da bih opravdao sebe zbog koncentracije na ono što mi izgleda novo i jasna karakteristika već naširoko razmatranog problema sadašnje »krize« ekonomije. Dozvoljava se upotreba teške riječi »kriza« uglavnom zbog toga što je nekoliko posljednjih godina bio veliki broj oštih i penetrirajućih iz-

raza nezadovoljstva postojećim stanjem ekonomije od strane poznatih članova profesionalnog »establišmenta«¹.

Ovo je, naravno, samo dodatak glasnom i široko rasprostranjenom horu oštih optužbi od strane drugih ekonomista raznih profila i škola (npr. institucionalista, radikalista, marksista) kao i žurnalista i običnog svijeta.

Razlozi su nezadovoljstva mnogobrojni i različiti s obzirom na to što oni odražavaju dvostruke uslove: one unutar (endogene) ekonomije i spoljašnje (egrogene) pritiske i uticaje. Slijedeći od skora popularnu praksu među istoričarima i filozofima nauke (npr. K. Popper, T. S. Kuhn, i I. Lakatos)² ja ću se uglavnom osvrnuti na prvu kategoriju, zbog toga što »internalističko« (ili endogeno) objašnjenje osvjetljava osnovne karakteristike sadašnje krize povjerenja u ekonomsku profesiju.

Međutim, bilo bi obostrano i glupo i pogrešno ignorisati spoljašnje faktore, naročito profesionalne i javne reakcije protivu »kejnzijske« ekonomije udružene sa stagflacijom (stagflation) s kraja 60-ih i početka 70-ih godina, tj. nesrećnom kombinacijom inflacije i stagnacije (ili sporog ekonomskog rasta) u nekoliko kapitalističkih zemalja Zapada. Naravno, u posljednje vrijeme petrolejska kriza je pogoršala već nezadovoljavajuću međunarodnu ekonomsku situaciju.

Za ovu priliku neophodno je detaljno prodiskutovati karakter i opseg ovih ekonomskih problema. Oni su, bez sumnje, značajni, premda je i ranije bilo mnogo kriza u istoriji kapitalizma koje su izvršile uticaj na tekuće i buduće stanje ekonomske misli³. Drugačije rečeno, međunarodni ekonomski problemi, i druge posebne okolnosti (kao što su rat u Vijetnamu, urbani i rasistički problemi u SAD) uticali su na vrijeme pojave »krize« u ekonomiji, ali oni sami po

¹ Za generalni pregled ovih stvari vidi moj članak, „The current crisis' in economics in historical perspective“ („Tekuća kriza ekonomije u istorijskoj perspektivi“) *Nebraska Journal of Economics and Business*, (Summer 1977). Kraće, manje kompletno, ali zato mnogo lakše i pristupačnije su skorašnje kritike ekonomske ortodoksije prisutne u Valter W. Heller-ovom predsjedničkom govoru Američkom udruženju ekonomista (American Economic Association) „Što je u radu sa ekonomijom“ („What's Right with Economics“, *American Economic Review* Vol. LXV (March, 1975.) pp. 1—26.

² S. J. Latsis (ed). *Method and Appraisal in Economics* (Metod i ocjena u ekonomiji); (Cambridge University Press, 1976.) sadrži najbolji generalni pregled skorašnjih napora da se primijene ove ekonomske koncepcije. Pogledaj naročito članak Marks B. Lang-a, „Kuhn versus Lakatos or Paradigmus versus research programmes in economics“ (Kuhn verzus Lakatos ili paradigme versus istraživački programi u ekonomiji“ pp 149—180. Ovo je takođe publikovano u *History of Political Economy*. Za uopštenije filozofsko tretiranje vidi I. Lakatos i A. Wusgrane (red.) *Criticism and Growth of Knowledge* („Kriticizam i porast znanja“), (Cambridge University Press, 1970.).

³ Najkarakterističniji primjer naravno je velika ekonomska kriza sa početkom 30-ih godina koja je i činila važan dio zaleđa J. M. Keynes-ovog (Dž. M. Kejnzojov) Opštoj teoriji zaposlenosti, kamate i novca (*General Theory of Employment Interest and Money 1936.*). Postoji obimna literatura, zapaža se i brz rast literature koja tretira genezu i razvoj Keynes-ovih ideja.

sebi ne objašnjavanju njene posebne karakteristike. Da bismo razumjeli situaciju, mi se moramo koncentrisati na uslove unutar discipline ili ekonomske profesije, sa namjerom da pokažemo na koji su način djelovali spoljni faktori.

U sadašnjim internalističkim predstavljanjima istorije i filozofije nauke (naročito Kun, i u nešto manjem obimu Lakatoš) bilo je rastućih, mada zajedljivijih, isticanja i socioloških uslova koji su uticali na razvoj i karakter naučnih disciplina⁴. Ovi aspekti su od direktnog značaja za svako objašnjenje posebnih karakteristika sadašnje »krize« u ekonomiji.

U toku ovog stoljeća naročito od 1945. godine, veoma se brzo povećavao broj akademski obrazovanih ekonomista a brzo se povećavao njihov broj i u proizvodnim i trgovinskim preduzećima, bankama, državnim ustanovama, drugim javnim i međunarodnim agencijama, kao i u srednjim školama i na fakultetima. Pored naglog povećavanja broja ekonomista, naglo se povećavao i broj profesionalnih organizacija i samoopreznost koja je, zaista, jedna od poznatih karakteristika industrijalizacije i modernizacije. Prema poznatim profesionalcima (ekonomistima), formiranje, širenje i uticaj ekonomskih ideja bio je određen »rastom specijalizovanih pod-disciplina; pojavom formalne i neformalne hijerarhije i mrežom komunikacije; aktivnostima profesionalnih i naučnih društava; kontrolom radnih mjesta, publikacija, nagrada itd., što je sve u rukama profesionalnog »establišmenta«. Svakako, to ne mora da znači da su sve ovo loša kretanja; no ipak ona neizbježno utiču na preovlađujuću klimu naučnih mišljenja u periodu »krize« i normalnim periodima. Po mom shvatanju, mogu se uputiti oštre kritike ekonomskim historičarima, i nešto blaže sociolozima, zbog toga što ovaj proces profesionalizacije nije bio sistematski proučavan, ali drago mi je što mogu da kažem da se ova greška postepeno ispravlja⁵.

⁴ Tretiranje ovih problema može se naći u zbirci eseja navedenoj u fusnoti br. 2, gore.

⁵ Ja sam dao osvrt na neke od ovih pitanja, i citirao razne izvore u dva članka: „Research Priorities in the History of Economics“ („Prioriteti pri istraživanjima u istoriji ekonomije“) *History of Political Economy*, Vol. 1. (Spring, 1969) str. 9—18 i „The Development of the Economic Profession in England: A Preliminary Review“ („Razvoj ekonomske profesije u Engleskoj: preliminarni pregled“) u L. Houmanidis (ed.) *International Congress of Economic History and History of Economic Theories* (Piraeus, 1975), p. p. 277—290. Postoje takođe brojni relevantni članci ali raštrkani po časopisima koji tretiraju pitanja kao što su mreža komunikacija, uloga ekonomskih časopisa, profesionalni sistem nagrada, članstvo, funkcije i uticaji profesionalnih udruženja. Ali još uvijek postoji široko polje istraživanja koje treba iskoristiti, ako ni zbog čega drugog, a ono zato što se veći dio ove literature odnosi na uslove u SAD i Britaniji. U posljednje vrijeme ja sam takođe odgovoran za organizaciju obimne međunarodne komparativne studije o ulozi ekonomista u vladama od 1945. koja će, bez sumnje, rasvijetliti neka pitanja profesionalizacije discipline.

Mnogobrojni izlivi optužbi i samooptužbi od strane ortodoksnih ekonomista koji jasno razlikuju sadašnju »krizu« u disciplini od ranijih sličnih epizoda, bez sumnje su rezultat gore pomenutog procesa profesionalizacije. »Neuspjeh« kejnzijanske ekonomije — kompleksan predmet koji ovdje ne može biti adekvatno razmatran — neosporno je iznevjerio očekivanja samih ekonomista i njihovu klijentelu u biznisu i vladama, a o običnom svijetu da i ne govorimo. Ova relacija je naročito došla do izražaja u SAD-ma u eteričnom društvu koje često određena kretanja unaprijed prihvata i prezentira u preuveličavajućoj formi, kretanja koja mogu da se predstave u mnogo umjerenijem obliku u drugim zapadnim kapitalističkim zemljama. U periodu 60-ih godina uspjesi kejnzijanske ekonomije su preuveličavani, sa uspjehom tzv. Kenedijevog smanjenja taksa i brilijantnom publicističkom kampanjom kojom je rukovodio Volter Heler, predsjednik predsjednikovih ekonomskih savjetnika⁶; i kada je, na kraju dekade, došlo do neizbježne reakcije, osjećanje deziluzije i neuspjeha bilo je u istoj mjeri preuveličano. U oba perioda, tj. uzlaznom i silaznom periodu javnog uvažavanja, uloga ekonomista bila je precijenjena, njihov uticaj bio je značajan, mada ne od preovlađujuće važnosti; takođe, efekti ovog iskustva na profesionalne stavove i sigurnost u disciplini bili su manje-više značajni. U neku ruku, slične reakcije »premda manje izražene, pojavile su se i u mnogim drugim zemljama, i nije slučajno što se u Norveškoj, zemlji koja je bila u periodu poslije 1945. u velikoj mjeri lišena problema ozbiljne nezaposlenosti i inflacije, dugo zadržalo i preovlađivalo samopouzdanje u »Oslo-školu« ekonomije (Oslo school)«⁷.

Prilično čudno, kao što je primijetio značajan broj poznatih komentatora, »kriza« u ekonomiji nije propraćena, bar do sada, bilo kakvim značajnijim padom u potražnji za profesionalnim uslugama ekonomista, koja je još uvijek visoka i raste, mada sporije nego u vrtoglavim danima, 60-ih godina. Ovo samo po sebi sugeriše da uslovi unutar same discipline, više nego bila koja očita spoljna prijetnja, treba da budu proučeni s ciljem da se otkriju glavni razlozi postojećih slabosti. To nije samo rezultat straha od nezaposlenosti.

U toku prethodne dekade, i kasnije, bilo je brojnih pokušaja da se analiziraju porijeklo, priroda i efekti »krize« u ekonomiji (i, zaista, u drugim disciplinama takođe) pod uticajem T. S. Kunove neobično stimulirajuće studije »Struktura naučnih revolucija« (The Structure of Scientific Revolutionis), koja se prvi put pojavila 1962.

⁶ CT. divno objašnjenje u njegovoj knjizi, *New Dimensions of Political Economy* (Nove dimenzije političke ekonomije) Harvard, 1966).

⁷ Ove opaske zasnivaju se na još neobjavljenom istraživanju Mr. Trand Berd, Instituta za istoriju na Oslo-Univerzitetu (Institute of History of University of Oslo), koje čini dio međunarodnog istraživačkog projekta pomenutog u fusnoti 5, gore.

godine⁸. Kun — opisuje razvoj naučnih disciplina kao neravnomjeren proces, koji se sastoji od faza »normalne« nauke kada dominiraju »bodehum paradigmi« (osnovne teorije ili intelektualni okvir — termin dosta nejasan), fazâ koje su (s vremena na vrijeme remećene naučnim krizama) fazâ u kojima je vodeći paradigmi diskreditovan, i na kraju zamijenjen rivalskim paradigmom, a ovaj zatim obezbjeđuje osnovu za obnavljanje normalnog naučnog rada. Takve krize su neizbježne, zbog toga što jedan paradigmi nikada nije kompletan. U procesu naučnih istraživanja neizbježno će se akumulirati neočekivani i uznemiravajući rezultati, ili anomalije, koje pobuđuju nespokojstvo među nekim članovima naučnog društva. Kako se kriza razvija, značajan broj naučnika napušta normalan rad koncentrišući svoju energiju na napore da otklone anomalije i riješe probleme stvorene paradigmom. U toku ove faze, prema Kun-u, bude se sve naučne strasti (»Scientific passions«); i kada je na kraju svrgnut stari paradigmi i njegov zamjenik, uspostavljena promjena dokaza više zbog iznenadnog »transfera podaničke pokornosti« (transfer of allegiance) ili »prakse« prihvatanja preokreta (»conversion experience«) nego mirne i strpljive naučne ocjene glavnih prednosti rivalskog paradigma. Ovo je uglavnom zbog toga što rezultati, u velikoj mjeri, zavise od obećanja koje nosi novi paradigmi, a ne od nekih vidljivih »dokaza« njegove superiornosti. I dok pobjeda novog paradigma može biti iznenadna, neće biti potpuna — možda samo iz razloga što poznati članovi stare generacije neće dobrovoljno učiniti promjenu, jer bi ovo iziskivalo »otpisivanje« dijela njihovih akumuliranih investicija.

Naravno, ovakvim sumarnim izlaganjem nije odato priznanje koje zaslužuje Kunov pristup, niti adekvatno otkriva teškoće sadržane u nastojanju da se primijene njegove ideje u disciplini kao što je ekonomija; koja je mnogo više pod uticajima spoljnih, tj. faktora izvan nauke, nego, recimo fizika, disciplina u kojoj je Kun, kao i mnogi drugi filozofi nauke, u početku primijenio sopstvenu analizu. No, bez obzira na sve, Kun-ov rad je veoma sugestivan, naročito ako je, kao što je ranije ukazano, akcentat stavljen na profesionalizaciju ekonomije. Izgleda da, što je disciplina više specijalizovana, to postaje više autonomna, obostrana, intelektualno i sociološki, nego njeni slabiji član porodice, i, shodno tome, manje podložna spoljnim šokovima, bez obzira da li ovi dolaze od opštih, društveno-ekonomskih uslova ili od intelektualnih »autsajdera«, na primjer graktača,

⁸ Drugo izdanje je štampano u 1970. od strane Chicago University Press. Za primjere diskusija u vezi sa ekonomijom vidi Bland op. cit. i članke Bronfenbrenner-a, Coats-a, Gordon-a, Kunin-a i Weaver-a, i Martins-a i citirane na drugim mjestima. Koristan uopšten pregled o stanju ekonomije sa blago heterodoksnе tačke gledišta predstavlja knjiga Benjanin-a Word, *What's Wrong with Economics* (Šta je loše u ekonomiji) (New York, 1972). Poglavlje I „Economies as a Science“ („Ekonomija kao nauka“ sadrži veoma stimilirajući dio koji se odnosi na Ekonomiju kao društveni sistem *Economies as a Social System*). Poglavlja IV i V u kojima se tretira marksistička ekonomija. takođe su relevantna za ovu temu.

osobenjaka ili jeretika raznih vrsta. Suvišno je govoriti da je ekonomija dugo bila najnaprednija i najuglednija društvena nauka, i kejnzijanska revolucija 30-ih godina služi kao podsjetnik da uspješan revolucionar može ubijediti svoje kolege profesionalce, a ne samo obične ljude, u ispravnost i vrijednost svojih ideja. Sam Kejnzbio je svjestan ove činjenice⁹.

Među mnogim pokušajima da se analizira skorašnja kriza u ekonomiji, predavanje Harija Džonsona »Kejnzijanska revolucija i monetaristička kontrarevolucija« (The Keynesian Revolution and The Monetarist Counter-Revolution)¹⁰ najrelevantniji je za sadašnju diskusiju zato što predavanje sadrži intelektualni, sociološki i politički pristup, na način rijetko primijenjen od strane vodećih ortodoksnih ekonomista. Kao što sugerise njegov naslov, Džonsonova pažnja je više limitirana nego što je situacija nalagala, on nije uzeo u obzir radikalne, marksističke, ili institucionalističke kritike ekonomije, koje će biti kasnije dotaknute. Bez obzira na sve, njegov argument sugerise da ako monetaristi (pod vođstvom Milton-a Tiedmon-a) žele da uspiju u svrgavanju vladajućeg kejnzijanskog paradigma, pobjeda mora biti izvojevana unutar ekonomske profesije i mora upotrijebiti prihvatljive revolucionarne tehnike.

Prema Džonsonu, pet osnovnih zahtjeva za uspješnu revoluciju (ili kontrarevoluciju) u ekonomiji jesu:

1) napad, vjerovatno ubrzan ozbiljnim društvenim problemom, na centralne pretpostavke vladajuće ortodoksije (paradigom) — pažljivo degenerisana vulgarizovana verzija u uprošćenoj formi (npr. u kejnzijanskom slučaju, pogled »novac nema nikakvo značenje«);

2) Formiranje nove teorije koja izgleda da apsorbuje sve što je bilo ispravno u staroj teoriji uz isticanje svoje novine propagandom i dajući nova i zbudjujuća imena starim konceptima;

3) Stepentješkoće razumijevanja upravo dovoljan da zastraši stare i izaziva i napada mlade — ne smije biti isuviše težak da ih ne obeshrabri od njenog savlađivanja; i mora postojati nagrada u smislu akademskog priznanja;

4) novo i dopadajuće metodologija npr. Fridman-ovi »pozitivna« ekonomija, i

5) nova i važna empirijska veza koja može biti »testirana« od strane ekonometričara — npr. funkcija potražnje novca.

⁹ Postoje mnoge indikacije da je on bio svjestan ovog u Vol. III u njegovim sabranim djelima (collected writings). Opšta teorija i posle I dio: pripreme (The General Theory and Ajter, Part I. Preporation (ed Donald Modtridge (London, 1973).

¹⁰ American Economic Review, Vol. 61. (May 1971) pp. 1—14. Treba istaći da dok je Džonson, govoreći uopšteno, bio ortodokсни ekonomista, njegova iskustva kanadskog akademičara, koji je predavao u Kembridžu (Engleska) Mančesteru, Londonu i Čikagu, imala su uticaj na poznate i neke idiosinkratske perspektive sa kojih je on posmatrao i kejnzijizam i monetarizam.

Džonsonova analiza nije ni kompletna ni zadovoljavajuća; ali uprkos njegovom ciničnom i humanističkom (tonque-in cheek style) stilu, njegova ocjena ima genijalnu interpretirajuću vrijednost u obraćanju pažnje na tekuće profesionalne običaje u angloameričkoj ekonomiji koji će predstavljati prepreke onima koji se nadaju da revolucionišu disciplinu stanja.

U 30-im godinama, naravno, nezaposlenost je bila »očit društveni problem« u posljednje vrijeme to je bila uglavnom inflacija; sa nezaposlenošću, drugi osnovni izvor nezadovoljstva. U američkom slučaju, kao što je Džonson zapazio, monetarizam je postao opšte-društvena snaga manje sopstvenim naporima nego kao konsekvencija »nove ekonomije« (Nov Economies') udruženi sa Heller prestižući samu sebe kada je visoko cijenjena pri formulaciji nacionalne ekonomske politike. »Nova ekonomija« se koristila pogodnošću da proda kejnzijansku politiku u namjeri da riješi kejnzijanski problem; ona je predstavljala propast koju je pokušavala da učini obrnutom, tj. da proda kejnzijansku politiku u namjeri da riješi neokejnzijanski problem tj. (inflaciju). Monetaristika kontrarevolucije zarađivala je na grešci intelektualne stratere¹¹.

Sam Džonson nije očekivao da će monetaristička kontrarevolucija uspjeti; on ju je smatrao kao zdravu korekturu ranije opasne verzije kejnzilizma koju su Leijonhufvud i drugi skoro iznijeli¹². Skorašnje iskustvo je potvrdilo ovu ocjenu. Tvrdava ortodoksije bila je uzdrmana; ali je nijesu osvojili ni monetaristi niti bilo koja druga otpadnička grupa — niti se nazire rješenje u skoroj budućnosti. Bez sumnje, američka branša međunarodne ekonomske profesije je pokretljivija, respektivnija za nova tehnička napredovanja i nove intelektualne i ideološke forme (nego njen konterporti u drugim kapitalističkim zemljama)¹³. Bez obzira na sve, sadašnja »kriza« je ozbiljan fenomen i, kao druge patološke pojave, utiče i na zdrava i na bolesna tijela. Veoma brz porast *ortodoksnog* kriticizma ekonomije isuviše je ozbiljan da bi se mogao diskreditovati kao nevažan i prolazan. Čak će i kratka lista optužbi pokazati opseg i ozbiljnost savremene profesionalne nelagodnosti. Tako, kaže se da su neadekvatne empirijske osnove ekonomije (V. Leontijev); bilo je skandaloznog rasipanja intelektualnih resursa u suvišni razvoj matematičke ekonomije i ekonometrije (F. Huhu); mnogi intelektualni napori

¹¹ Ibid. p. 7.

¹² Ct. A. Leijonhufvud, *On Keynesian Economics and the Economies of Keynes* (o kejnzijanskoj ekonomiji i Kejnzovoj ekonomiji) (New York, 1963.). Za skorašnju interpretaciju ovog predmeta vidi T. W. Hutshington, *Keynes V the Keynestan's...?* (Kejnz vizavi kejnzijanaca... London 1977).

¹³ Vrijedno je napomenuti da je širenje ovih tehnika bilo usko povezano sa preovlađivanjem „pozitivističke“ filozofije, u Kuhn-ovu pogledu sadrže značajne antipozitivističke elemente, koji mogu pomoći da se shvati brzo prihvatanje njegovih ideja od kritičara „naučnosti“ u ekonomiji. Međutim, ne postoji sistematska studija o međunarodnoj difuziji američkih ideja i tehnika u ekonomiji poslije 1945. god. studija koja bi otplatila ozbiljno istraživanje.

ekonomista nerelevantni su i doprinose malo, ili nimalo, rješavanju osnovnih praktičnih problema (G. D. N. Worswick; O. Morgenštern); profesija je u stanju opšte konfuzije (R. J. Bauer i A. A. Walters); neki članovi pate od »kolektivne sigurnosti« ponosa (A. Leijonhufund); savremeno ekonomsko obrazovanje usađuje pogrešan osjećaj intelektualnih vrijednosti i zbog toga je kontraproduktivna (E. H. Phelps Brown); profesija uglavnom podržava perverzni nagradni sistem (tj. precenjuje intelektualnu gimnastiku i lažnu tehničku sofistifikaciju (J. H. Blackman)¹⁴.

Mnoge od ovih optužbi nijesu nove, ali predstavljaju akumulaciju nezadovoljstva koje se stvara već neko vrijeme. Najupadljivija od ovih optužbi u strogo profesionalnoj terminologiji jeste gomilanje nezadovoljstva sa prevelikom razradom matematičkih modela i ekonometrijskih tehnika, o kojima postoji rasprostranjeno mišljenje da su isuviše skupe u odnosu na raspoloživa sredstva i s obzirom na njihovu veoma ograničenu praktičnu vrijednost, npr. u ekonomskom predviđanju. Teškoće ove vrste ne mimoilaze ni discipline prirodnih nauka.

Ali, izgleda, nema sličnog primjera gdje bi postojala tako ogromna barijera, u prirodnim naukama, u komunikiranju, kao što sada postoji između matematičke, i nematematičke ekonomije — praznina koja se djelimično, ali ne u cjelini, poklapa sa međugeneracijskim profesionalnim razlikama. Ne iznenađuju podaci da je isuviše entuzijatski razvoj matematičke teorije i tehnike davao opadajuće prinose — zaključujemo prema mišljenjima veoma kvalifikovanih ekonomista. Naučno društvo nema ugrađen mehanizam za sprečavanje ovih ekcesa, naročito ako se oni uklapaju u klimu mišljenja koja su dominantna. Međutim, veoma uznemirava saznanje da su mnogi profesionalno priznati i tehničko kompetentni ekonomisti postavili veoma fundamentalna pitanja o filozofskim osnovama i naučnoj vrijednosti matematičkih modela u ekonomiji¹⁵.

¹⁴ Leontijevljevi, Hahn-ovi, Worswickovi, Phelps-Brown-ovi članci uticali su u Heller-ovom „What's Right with Economics“ („Šta je dobro u ekonomiji“) op. cit. Vidi takođe O. Morgenšternu, *Thirteen Critical Points in Contemporary Economic Theory: An Interpretation* (Trinaest kritičkih tačaka u savremenoj ekonomskoj teoriji: „interpretacija“) *Journal of Economic Literature* Vol. X (December 1972) pp. 1163—1189 u P. T. Bauer i A. A. Walters, *The State of Economies* (Stanje ekonomije), *Journal of Law and Economics* Vol. VIII (April, 1973) p. p. 1—25 i članke dva eminentna starija disidenta Joan Robinson „The Second Crisis of Economic Theory“ (Druga kriza u ekonomskoj teoriji), *American Economic Review* Vol. LXII (May 1972) pp. 1—10 i J. K. Galbraith, „Power and the Useful Economist“, („Snaga i korisni ekonomista“) *ibid.* Vol. LXII (March, 1973) pp. 1—11. Za skorašnju analizu vidi članak poznatog ekonomskog historičara T. W. Hutchison-a, „The Crises in the Seventies: The Crisis of Abstraction“ („Kriza u sedamdesetim: kriza apstrakcije“), u njegovoj zbirci eseja *Knowledge and Ignorance in Economies* (Znanje i neznanje u ekonomiji) (Oxford, 1977) pp. 62—97.

¹⁵ Na primjer, skorašnji radovi: K. Arrow-a, W. Banmola, N. Georgesca-a i G. Shackle-a mogu se citirati u ovom smislu. Jedno od glavnih pitanja bilo je problem „prevođenja od verbalnih u matematičke termine i obrnuto“.

Gdje da se smjeste heterodokсни ekonomisti — institucionalisti, radikali i marksisti — u ovoj slici? Sigurno da među njima nije mali broj onih koji su nezadovoljni tekućom ortodoksijom bilo iz mlađe ili starije intelektualne elite, kao što su Kenneth Boulding, Gunnar Myrdal, i J. K. Galbraith. Skorašnji kratak pregled nove radikalne (što istovremeno ne znači marksističke) ekonomije u SAD-ma sugerirše da su njihove najvažnije primjedbe ekonomskoj ortodoksiji ovo:

- a) neuspjeh u objašnjenju i nedovoljno isticanje značaja raspodjele dohotka;
- b) praksa uzimanja potrošačkih preferencijala kao datih, umjesto da to bude stvar za studiranje i analizu;
- c) preokupacija kvantitativnim, uz zanemarivanje kvalitativnih problema;
- d) preokupacija promjenama na margini, uz zanemarivanje promjena u čitavom sistemu;
- e) neuspjeh da uzmu u obzir međuzavisnost ekonomskih i političkih procesa, strukturu moći, kao i istorijski kontekst u okviru kojeg operišu ekonomske snage¹⁶.

Dovoljan je samo letimičan pogled na listu primjedbi pa da se uoči kako mnoge od njih potiču već odavno, u mnogim slučajevima (u jednoj ili drugoj formi), u najmanju ruku od početka 19. vijeka. Ovo u svakom slučaju ne znači da su one bez značaja. Međutim, to ipak znači da će biti potrebno ostvariti jednu neobičnu kombinaciju intelektualnih, socioloških i možda političkih snaga da bi se svrgao postojeći profesionalni establišment u ekonomiji koji je već toliko dugo odolijevao napadima ove vrste. Američki radikalni ekonomisti, na primjer, sa njihovim insistiranjem na značaju problema (kao što su rat, rasizam, zagađivanje čovjekove sredine, otuđenje radnika) izgleda da su u nemogućnosti da ponude vrijedan paradigm kao alternativu za kejnzijanski. Paradigmu koju oni nude ne samo što nedostaje logička povezanost sa jednim intelektualnim okvirom već, kako je jedan od ekonomista zapazio, i sama činjenica da potiče iz ekonomije politike više nego iz naučnih analogija — da upotrijebimo Kun-ovu terminologiju¹⁷.

U vezi sa ovim zahvalan sam na objavljenim istraživanjima Nr. A. G. Lhewellyn-a.

¹⁶ Assar Lindbeck, *The Political Economy of the New Left. An Insider's View* (Politička ekonomija nove ljevice. Pogled autsajdera (New York, 1971.) poglavlje I. Paul Samuelson napisao je stimulirajući uvod. Lindbeck, inače Šveđanin, je „autsajder“, samo kad je u pitanju američka ekonomija, ali ne kad je u pitanju međunarodni profesionalni establišment. Suvišno je napominjati da je nova ljevica samo pokret u ekonomiji; ali njegove šire intelektualne karakteristike prevazilaze zadatak ovog članka.

¹⁷ Stephen T. Worland „Radical Political Economy as a Scientific Revolution“ „Radikalna politička ekonomija kao naučna revolucija“. *Southern Economic Journal* Vol. 39. (Oktober 1972) p. 278. Vidi takođe specijalno izdanje *Review of Radical Economist* Vol. 3. (july 1971) posvećeno „Radical Paradigms

Nema sumnje, međutim, da je heterodokсни pokret u američkoj ekonomiji imao značajan uticaj na ekonomsku profesiju i na visoko obrazovanje u SAD, mada su prvi dramatični efekti odumrli¹⁸. Zajedno sa »crnačkom« ekonomijom i (tim potencijalno subverzivnim pokretom!) »ženskom« ekonomijom, radikalni ekonomisti su dobili mjesto u programu Udruženja američkih ekonomista i učinjeni su značajni naporu da se studiraju problemi kojim radikalni ekonomisti pripisuju veliki značaj. Kao dodatak iznenadnoj pojavi i podršci Udruženju radikalne političke ekonomije, koja ima u svom članstvu poznate profesionalne ekonomiste i postdiplomce, ponovo je u američkoj ekonomici značajno poraslo interesovanje za stariju radikalnu tradiciju, koja se u današnje vrijeme ponekad naziva »neoinstitucionalizam« (»neo-institutionalist«), pokret koji takođe ima formalnu organizaciju i naučni časopis¹⁹. U Britaniji je oživljavanje radikalne ekonomije manje spektakularno. No, i pored toga, već je imala i određene uplive i na najpoznatije organizacije ekonomista kao što je Udruženje univerzitetskih profesora ekonomije, Kejnsov univerzitet, gdje je dugo postojala poznata katedra marksističke ekonomije čije je oživljavanje inspirisalo pisanje novih udžbenika i formiranje novog naučnog časopisa.

Naravno, još je isuviše rano ocjenjivati dugoročne efekte nove heterodoksije. Postoji, kao što smo vidjeli, »dobar osnov za nezadovoljstvo stanjem ortodoksne ekonomije i savremenim kapitalističkim društvom. Još jedan značajan element u »društvenom sistemu ekonomije« bio je priliv u profesiju velikog broja mladih ekonomista, tako da je konfrontacija između ortodoksije i heterodoksije bila, djelimično, generacijski konflikt — premda niukom slučaju potpun — naprotiv, mnogi mladi ekonomisti veoma su se brzo udobno smje-

in Economies“ „Radikalnim paradigmima u ekonomiji“, bolji napad na ekonomsku ortodoksiju od strane John Gurley, i bivšeg urednika *American Economic Review*: „The state of Political Economics“ („Stanje političke ekonomije“) *ibid*, Vol. LXI (May 1971) pp. 53—62; i odgovor Robert-a Solowa, *ibid*, pp. 63—5. Prema James-u Tobin-u „neuspjeh u komuniciranju sa mladim radikalima bilo je u velikoj mjeri naša sopstvena greška, možda nenamjerna, sporedan proizvod naučnog progressa u ekonomiji“ *Ct. njegov pregled Lindbecka op. cit. in Journal of Economic literature* Vol. X (December 1972) pp. 1216—18.

¹⁸ Kao dodatak objašnjenjima Lindbeck-a, Samjuelsona, Word-a kod Worland-a, na čije smo radove i ranije ukazali, postoje i dva kritička, ali simpatična članka Martina Branfenbrennera: *Radical Economics in America, 1970*. (Radikalna ekonomija u Americi, 1970) *Journal of Economic literature* Vol. VIII (September 1970) pp. 747—766. u „The Vicissitudes of Marxian Economics“ (Promjenjivost marksističke ekonomije) *History of Political Economy* Vol. 2. (Fall, 1970) pp. 205—224. Za skorašnji opšti tekst vidi Howard J. Sherman i Emery Kay Hunt, *Economics, An introduction to traditional and radical views* (Ekonomija, uvod u tradicionalne i radikalne poglede) (New York, 1975).

¹⁹ Udruženje evolucionarne ekonomije (The Association of Evolutionary Economies) izdaje časopis *The Journal of Economic Issues*. Za pokušaj sinteze vidi Allen G. Gruchy, *Contemporary Economic Thought: The Contribution of Neo-Institutional Economics* (Savremene ekonomske misli: Doprinos neoinstitucionalne ekonomije) (New York, 1972).

stili na pozitivističko-tehnokratskim pozicijama. U poređenju sa sociologijom, mnogo manje stabilnom i sigurnom disciplinom, penetracija heterodoksnih ideja u ekonomiji nije uspjela da uspostavi rivalski paradigmu, jer — da upotrijebimo Kuhn-ovu opomenu: »napuštanje jednog paradigma bez prihvatanja alternativnog znači, u stvari, napuštanje same nauke«²⁰.

Benjamin Word zastupao je mišljenje da je marksizam sposoban da podržava »naučnu« ekonomiju kako ju je definisao Kuhn, ali, kao i mnogi drugi komentatori, on izražava sumnju u skori dolazak alternativnog paradigma, s obzirom na to što je jedna od osnovnih karakteristika savremenog marksizma bila njegova heterogenost, nepostojanje logičke intelektualne povezanosti sa suštinom²¹. Ovo je, izgleda, djelimično odjek »humanističkog« ili »nedogmatskog« marksizma koji se tako široko propagirao u kapitalističkim zemljama²².

Iz kruga heterodoksnih ekonomista najozbiljniji izazov intelektualnim osnovama ortodokсне ekonomije došao je od originalnog ali nedovoljno jasnog rada Pjera Srafe, »Proizvodnja roba pomoću roba« (The Production of Commodities by Commodities 61960), koje je u nekim krugovima pozdravljeno kao djelo koje nudi rješenja za neke fundamentalne teškoće marksističke ekonomije²³. Kao eminentni predstavnik kembridžske (Engleska) ekonomske škole, autor ovog omanjeg rada posjeduje intelektualni prestiž neophodan liderima naučne revolucije, u ekonomiji; njegovo djelo je obezbjeđivalo ogromnu stimulaciju onima koji su ga intenzivno proučavali, premda

²⁰ *The Cambridge Journal of Economics*: Joan V. Robinson i J. Eatwell, An introduction to Modern Economies (Uvod u modernu ekonomiju) London, 1974.

²¹ Word, op. cit. p. 70. On smatra da marksizam nije uspio da se razvija kao nauka „zbog potpune odsutnosti jednog integralnog društvenog sistema naučnika orijentisanih prema sistematskom razvoju nauke... Ona ima zapaženu mrežu obaveza dovoljnih da se razvija kao nauka, ali, u stvari, njen je razvoj izvitoperen i šarenolik. Lindbeck-ovi zaključci možda se mogu smatrati kao dokaz njegovog uplaćenog liberalizma. „Jedini način da se neko ubijedi i u korisnost različitih pristupa ekonomskom istraživanju vjerovatno je da se dozvoli svakoj osobi da pokuša metode u koje vjeruje i zatim dozvoliti profesiji kao cjelini da upoređuje rezultate. Ovo znači da bi trebalo da čekamo određeno vrijeme da vidimo hoće li nova grupa ekonomista koja pokušava da razvije novu radikalnu ekonomiju uspjeti da napravi značajan doprinos ekonomskim istraživanjima. Ako bude tako, očekujem da bi njihovi doprinosi bili brzo apsorbovani u glavno tijelo naučnih metoda i ekonomskog znanja“. Op. cit. p. 24. Ovo pretpostavlja da će socijalni sistem ekonomije biti dovoljno otvoren da apsorbuje ova proširenja. Ono previđa mogućnost, istaknutu od strane Kuhn-a, da ortodokсни i radikalni paradigmi mogu biti nekompletni.

²² Na primjer, uvod u Howord Sterman-ovu Radical Political Economy. Capitalism and Socialismu Irom a Marxist-humanist Perspective (Radikalne političke ekonomije. Kapitalizam i socijalizam iz marksističko-humanističke perspektive) (New Work, 1972). Za proširenu i popularniju ocjenu novog marksizma vidi Micheal Harrington, The Twilight of Capitalism (Sumrak kapitalizma) (New York, 1976).

²³ Za simpatičnu interpretaciju vidi uvod drugom izdanju Ronald L. Meck-ovom, Studies in the Labour Theory of Value (Studije radne teorije vrijednosti) London, 1973, p. p. XXVIII—XXIX.

ono možda, zaista, posjeduje »stepen teškoća« (da citiramo Džonsonov treći zahtjev) i suviše veliki da ohrabri mlade. Pored novina i visokog stepena apstrakcije koje rad sadrži djelo postavlja važna pitanja interpretacije ne samo u vezi sa detaljima već i u vezi sa čitavom rikardijansko-marksiističkom tradicijom u ekonomskoj teoriji²⁴. Otuda, čini se da ovom Sraff-inom djelu čak nedostaje intelektualna snaga i širina neophodna da predstavlja osnovu novog heterodoksnog paradigma, sposobnog da zamijeni postojeće varijante ekonomske ortodoksije.

Ukratko, poenta je tog članka da, i pored činjenice što je vladajući profesionalni establišment u ekonomiji trenutno uzdrman sadašnjom krizom postoji mali broj znaka koji ukazuju da za revolucijom Kahanovog tipa (Kuhnion-tupe) neizbježna. Međutim, u ekonomiji se događaju mnoge promjene koje zaslužuju pažnju i pored toga što se mogu smatrati prolaznim (*en passant*). Kao što je već istaknuto, jedna od reakcija na radikalne napade na ekonomiju bilo je povećanje pažnje zapostavljenim problemima — distribucije, moći, svojine, zagađenosti, rata, konkurencije, tehnoloških promjena i drugim. Međutim, još uvijek istraživanja u tim oblastima, u najvećem broju slučajeva, veoma su nerazvijena; ali makar i pomjeranje naglašavanja značaja pojedinih pitanja govori o tome da ekonomska profesija ni u kom slučaju nije potpuno izolovana od spoljnih pritisaka. U sadašnjem stanju discipline, međutim, važno je uočiti da se ovi pritisci radije vrše kroz profesionalnu strukturu nego kroz konflikt sa njom. Ovdje su, takođe, od specijalnog značaja fudbak (Feedback) efekti od sve većeg broja ekonomista koji rade u proizvodnji, vladi i drugim neakademske institucijama u toku protekle dvije ili tri decenije. Obim ozbiljnih profesionalnih (naučnih) radova u vezi sa ekonomskim problemima izvan univerziteta u današnje vrijeme mnogo je veći (sigurno apsolutno, i vjerovatno proporcionalno) nego u bilo koje vrijeme u prošlo pola stoljeća. Granice znanja više ne pomjeraju samo slobodni amateri i univerzitetski nastavnici već i veliki broj praktičara u istraživačkim institutima, radnim organizacijama. Eksplozija ideja i podataka tako je rapidna, da nema individue ili grupe koja može napraviti pouzdan pregled *perspektive*. Zaista, upravo kao što postoje brojne poddiscipline ili odsjeci, tako, možda, više ne postoji jedna profesija već nekoliko, i odnosi između njih stalno se mijenjaju. Na duge staze, bez sumnje, radne navike i profesionalne vrijednosti ekonomista biće modifikovane, možda će, ostaje da se nadamo, doći do sužavanja tradicionalnog jaza između »teorijske« i »primijenjene« ekonomije, objema na korist, i kako se pažnja usmjerava na prave probleme biće, bez sumnje, više profesionalne saradnje između ekonomista i specijalista u drugim disciplinama, obostrano u prirodnim naukama i izvan njih, u njih-

²⁴ Kako je Meck slikovito i veselo smjestio stvar u skorašnjoj literaturi: „Da li je Skoffa marksista, neorikardijanac, ili jednostavno fetišista kembridžske robe?“

vim naporima da rješavaju probleme koji prelaze granice individualnih ekonomskih disciplina. (Zaista je taj proces već evidentan, na primjer u granama kao što su pravo i ekonomija, ekonomija medicine, obrazovanja, itd.). Nadajmo se da će ovaj proces pomoći da se razbiju intelektualne barijere koje su bile podignute kao rezultat rasta intelektualne specijalizacije i podjele rada u toku prošlog stoljeća.

Bez sumnje, konflikti i zategnutosti, čak i krize, nastaviće se. Ali, mali su izgledi da se ostvari naučna revolucija kohonijanskog tipa (Kuhnian type).

Prof. A. W. COATS, University of Nottingham

MARXISTS, RADICALS, AND THE CURRENT CRISIS IN ECONOMIC ORTHODOXY

S u m m a r y

During the past decade there has been a remarkable surge of criticism of orthodox (eg neo-classical, Keynesian, Monetarist) economics in Western capitalist countries, especially the U. S. A. and Britain. It is justifiable to speak of a „crisis“ in economics for, in addition to the familiar complaints of radical and Marxist critics, journalists, and members of the general public, severe and penetrating criticisms of the discipline have been voiced by distinguished senior members of the academic profession.

There are many reasons for this state of affairs, some reflecting conditions exogenous to the discipline (eg the „failure“ of Keynesian policies, the co-existence of inflation and slow economic growth, the unsatisfactory state of the international economy). However, the most distinctive features of the crisis are associated with factors endogenous to the discipline. This view is, basically, in line with the currently fashionable „internalist“ explanations of the history and philosophy of science (eg by K. Popper, T. S. Kuhn, and I. Lakatos); but in the present paper more weight is attached to sociological aspects (eg the process of professionalisation in economics) than to purely intellectual and technical conditions.

As with any social science, the general condition of economics must be explained by reference to a combination of internal and external factors. Nevertheless, in the present case special interest attaches to such factors as the remarkable expansion in the number of trained professional economists during the post-1945 period; their increasing employment as professionals in business, commerce, and government, as well as in secondary and higher education; the growing influence of professional values, standards, and organization (eg the formation and influence of professional societies and

learned bodies; the development of formal and informal hierarchies and communications networks; „establishment“ controls over appointments, publication outlets, prizes, etc). These developments are not necessarily sinister. To a large measure they are simply the inevitable consequence of industrialisation, modernization and increases of scale. They do, however, help to explain many of the historically distinctive features of the recent „crisis“.

In the present situation, despite a substantial growth of support for institutionalist, radical and Marxist forms of heterodoxy — a movement in which the so-called „Sraffa revolution“ is an especially noteworthy intellectual development — it seems unlikely that the prevailing intellectual leadership and doctrines in Western capitalist economics have been seriously weakened.

A. B. КОАТС, Университет в Ноттингеме

МАРКСИСТЫ, РАДИКАЛЫ И НЕДАВНИЙ „КРИЗИС“ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОРТОДОКСИИ

Резюме

Основной мыслью данного сообщения указать наряду к фактом, что признанное профессиональное господство в области экономии вследствие недавнего кризиса несколько воздержимо и лишь небольшое количество некоторых признаков указывают на неизбежность революции кахановского типа. Однако в области экономии происходят многие изменения заслуживающие внимание, несмотря на свой проходящий характер. Как было подчеркнуто, реакцией на нападения радикалов на экономическую науку явилось возросшее внимание к проблеме распространения мощи, к собственности, к загрязнению среды, к войне, к конкуренции, технологическим переменам и т. д. Однако все еще исследования в этих областях в большинстве случаев весьма ограничены. Но тот факт, что эти проблемы затрагиваются, говорит за то, что экономическая наука не изолирована полностью от внешних нажимов. В настоящее время надо подчеркнуть, что подобные нажимы ведутся посредством профессиональных структур, если не находятся в прямом конфликте с экономией. Особое внимание посвящено в связи с этим фидбейковыми эффектами, с которыми сталкиваются экономисты, работающие на промышленных предприятиях, государственных учреждениях, или институтах.

Надо подчеркнуть, что в настоящее время появилось много профессиональных (научных) трудов в области экономической литературы и вне университета, более чем когда бы то ни было од сих пор. Границы знания не расширяются лишь университетскими преподавателями или свободными непрофессионалами, но и практиками, работающими в иссле-

довательских институтах, предприятиях. Масса новых идей и данных настолько огромна, что трудно одному человеку или даже группе людей дать точный обзор *перспективы*. Может быть также как существуют многие дисциплины и поддисциплины, существуют и несколько профессий в этой области, отношения между которыми постоянно меняется. Несомненно трудовые навыки и профессиональное значение экономистов перетерпит модификацию и вероятно уменьшится разрыв между „теоретической“ и „прикладной“ экономией, разумеется в пользу обеих и, что также будет способствовать более тесному профессиональному сотрудничеству экономистов и специалистов других профессий, как в области естественных наук и др. Все это в свою очередь будет способствовать решению многих проблем вне границ отдельных дисциплин (например экономики). Будем надеется, что этот процесс разрушит интеллектуальные барьеры, воздвигнутые вследствие развития интеллектуальной специализации и разделения труда в ходе прошлого столетия.

